

Dobák Imre – Solti István
dobak.imre@uni-nke.hu - itlos@freemail.hu

AZ „OPERATÍV TECHNIKA” FEJLESZTÉSÉNEK HELYE ÉS SZEREPE AZ ÁLLAMBIZTONSÁG SZERVEZETRENDSZERÉBEN - A SZOBÁLEHALLGATÁS -

Absztrakt

A titkosszolgálatok helyét és szerepét vizsgálva, a különböző humán képességek mellett a technikai módszerek és eszközök kiemelt jelentőségét láthatjuk. Különösen érezhető volt ez a hidegháború időszakában, amikor még inkább fontossá váltak a titkos technikai információgyűjtő eszközök és módszerek. Az állambiztonság szervezetében mindezt operatív-technikai területnek nevezték, amely tevékenységekre speciális szabályokat hoztak létre. Jelen tanulmányban a kérdéskör fontosságát tekintjük át a korabeli titkos szabályok mentén.

Examining the place and role of the secret services, besides the different human skills, we can realize the importance of technical methods and the variety of devices. It was especially felt during the period of Cold War, when the need for secret technical information gathering methods and equipment increased. At the State Security Organization, it was called operational technical skills area, and specialized rules for these activities were created. In present essay, we overview the importance of these issues by getting insight into the former secret rules.

Kulcsszavak: *technikai fejlesztés, állambiztonság, információgyűjtés ~ technical development, state security organization, information gathering*

BEVEZETÉS

A mindenkori titkosszolgálatok szerepét és jelentőségét vizsgálva működésük során a humán jellegű titkosszolgálati elemek mellett fontos területet jelentettek a különböző technikai eszközök és az azok alkalmazásához köthető képességek. Igaz ez az állambiztonság működésének időszakára is, ahol az 1950-es évektől felerősödő technikai fejlesztések hozzájárultak az ún. operatív technikai területek megerősödéséhez. Az elmúlt években több tanulmány is foglalkozott már ennek korabeli feladataival, szervezetrendszerének áttekintésével, amelyhez kapcsolódva jelen tanulmány is a témakör teljesebb megismeréséhez kíván hozzájárulni.

Az állambiztonság időszakát tekintve, annak technikai, operatív-technikai kérdéskörei több szempontból, így akár a szabályozási háttér, a személyi érintettségek, a technikai és mérnöki ismeretek, vagy akár a szervezetrendszeren belül elfoglalt helyük alapján is vizsgálhatóak. A technikai kérdésköröknél azonban látni kell, hogy azok mögött jelentős fejlesztési, mérnöki, tudományos ismeretek koncentráltak, megteremtve az alapjait a vonatkozó eszközök, módszerek kialakításának és rendszerben tartásának. Ezen feladatok helye és szerepe a korabeli ügyrendekben is nyomon követhetőek.

AZ OPERATÍV TECHNIKA KORABELI FOGALMA ÉS ÉRTELMEZÉSE

Az 1990 előtt fennálló hazai állambiztonsági rendszerben alkalmazott ún. rendszabályok és operatív technikai képességek kapcsán mindenekelőtt célszerű tisztázni az akkori állambiztonsági szférában definiált operatív technika fogalmát. Minderre pontos visszatekintést az Állambiztonsági Értelmező Kéziszótár megfogalmazása adhat, amely szerint az operatív technika:

„Tágabb értelemben – az állambiztonsági bűnüldöző munka titkos nyomozati (operatív) eszköze, amely lehetővé teszi, hogy az operatív szervek az ellenséges tevékenységről megfelelő információk birtokába jussanak. Meggyorsítja a bűncselekmények gyanújának tisztázását, felderítését. Szűkebb értelemben azoknak a technikai – fizikai, kémiai eszközöknek és módszereknek az összessége, amelyekkel az állambiztonsági és bünyügyi szervek titkos nyomozati intézkedéseik során, azok felhasználásával rendszeresen, célirányos, megbízható információkat szereznek az ellenséges hatalmaknak, azok szerveinek, megbízottainak, valamint más súlyos bűncselekmények elkövetésével gyanúsított személyek tevékenységének felderítéséhez, megszakításához, a Magyar Népköztársaság állami, társadalmi, gazdasági intézményeinek, fegyveres erőinek, testületeinek és állampolgárainak védelméhez. Tehát meghatározott rendszabályok, illetve egyes alkalmazható módszerek.” [1]

A korabeli fogalmi meghatározás lényegét tekintve, az operatív technika valójában „technikai - fizikai, kémiai” eszközöknek és módszereknek az összessége, amelyekkel az érintett szervek rendszeres, célirányos, megbízható információkat szerezhettek. Rendeltetésükre pedig – a hivatkozott értelmező szótár alapján - az operatív eszközök fogalma adhat utalást. Ennek definiálása szerint az operatív eszközök „az állambiztonsági feladatok konspirált végrehajtását, megvalósítását, elérését megkönnyítő vagy lehetővé tevő, a jogszabályokban törvényesen megengedett vagy előírt közrendszer” voltak. „Az operatív technika, mint gyűjtőfogalom, tágabb értelemben magában foglalja mindazokat a műszaki berendezéseket, rendszabályokat, amelyek elősegítik az operatív munkát.” [2] Összességében tehát rendkívül széles körben voltak értelmezhetőek és szigorú határokkal nem is zárhatóak le a fogalom által felölelt elemek köre.

Az operatív technikai képességek színvonalát nem lehet elválasztani a korszak általános technikai fejlettségének színvonalától sem. Az alkalmazott mérnöki ismeretek a „civil” szféra ismeretein és tudásanyagán alapultak, a technikai eszközök működésének elvei

értelemszerűen azonosak voltak. A témakört tárgyaló egyik oktatási tananyag [2] is megjegyzi, hogy az operatív technikai eszközök „*elvi-műszaki felépítésükben nem térnek el más, a közforgalomban beszerezhető, az egyéni felhasználás célját szolgáló eszközöktől [...] Az alapvető eltérés a felhasználásuk célját és módját illetően van. [...] Azt, hogy valamely technikai eszköz titkos operatív technikai eszköznek, titkos operatív technikai rendszabálynak minősül, meghatározza: a felhasználás célja (rendeltetése) és a felhasználás módja.*”

A felhasználás sajátosságai (pl. konspirált alkalmazás szempontjai, így többek között a rejthetőség/álcázhatóság) azonban már a szervezeten belüli, illetve nemzeti és nemzetközi szintű kapcsolatrendszereken keresztül megvalósuló fejlesztéseket igényeltek. A hivatkozott állambiztonsági tankönyv is hangsúlyozta, hogy „*a világméretű tudományos és műszaki (technikai) fejlődés egyre inkább előtérbe állítja az operatív technika eszközeinek és az ezek alkalmazásával kapcsolatos módszereknek a fejlesztését*”. Az operatív technikai – fizikai és kémiai eszközök és módszerek fejlettségi színvonala pedig közvetlen hatással volt az állambiztonság egész szervezetének képességére. Gyűjtőfogalmi jellege ellenére, a korszak szakzsargonjában, általánosságban az ún. titkos operatív rendszabályokhoz sorolt eszközöket értelmezték az operatív technika elnevezés alatt.

A vonatkozó szabályozás¹ alapján az 1970-es években ide sorolták:

- a 3/a rendszabályt (telefonlehallgatás),
- a 3/e rendszabályt (szobalehallgatás),
- a 3/r rendszabályt (rejtett fotó, optika, tv).

A titkos operatív technikai rendszabályok mellett alkalmazásra kerülhettek még „*olyan kiegészítő operatív technikai módszerek, amelyek [...] az operatív munka során igénybe vehetők és alkalmazhatók*”. [2] Ilyenek voltak a zártechnika és a konspirált okmányfotó. Ezeket nem rendszabályként, hanem mint módszereket kategorizálták, hiszen nem közvetlenül a célszemélytől biztosították az operatív adatokat. [2] Rendeltetésüket illetően azonban elősegíthették az egyes operatív akciók hatékony végrehajtását.²

AZ OPERATÍV TECHNIKA FEJLESZTÉSE

Az operatív technikai feladatok állambiztonsági szervezetrendszeren belüli helye - különösen a háború utáni közel húsz évben - többször változott. [4] A második világháború utáni időszak magyar viszonyait tekintve a titkos operatív technikai tevékenységeket már 1945 első felében alkalmazni kezdték [3], bár ennek az időszaknak a jellemzője a technikai eszközök általános hiánya³. A kezdeti szűkös képességek mellett így egyre nagyobb hangsúlyt kapott a szükséges technikai eszközrendszerek megteremtésének feladata, majd azok hatékonyságának növelése, ide sorolva a korábban is létező telefonellenőrzést, vagy akár a helyiségellenőrzést.

¹ A titkos operatív technikai rendszabályok a vizsgált időszakban a Magyar Népköztársaság belügyminiszterének 0017. számú parancsában (kelt: Budapest, 1971. december 08-án), illetve az azt módosító 0018. számú parancsában (kelt: Budapest, 1972. szeptember 11-én) meghatározottak szerint voltak alkalmazhatóak. Módosításukra 1982-ben kerül sor belügyminiszter 35/1982. (XII. 23.) parancsával.

² A titkos operatív technikai rendszabályok és módszerek, szabályozási kérdéseinek áttekintését Bikki István vonatkozó, részletes tanulmányában követhetjük nyomon. Bikki István: *A titkos operatív technikai rendszabályok és módszerek, valamint a K-ellenőrzés alkalmazására vonatkozó szabályok 1945–1990 között*, Betekintő 2010/1.

³ Szerző megj.: A technikai eszközök korbelti hiánya, technikai elmaradottsága, valamint a pénzügyi forráshiány az állambiztonság belügyi területe mellett a katonai területre is igaznak mondható. Lásd: Dávid Ferenc: *A magyar katonai titkosszolgálatok megszervezése, A HM Katona Politikai Osztály szervezete, feladata és működése, 1945-1947*, PhD értekezés 2015, PTE BTK IDI, [(doktori értekezés) PTE BTK IDI, Pécs, 2015.] 202. old. <http://www.idi.btk.pte.hu/dokumentumok/disszertaciok/davidferencphd.pdf> (letöltve: 2016. 06.02.)

Az eszközök beszerzésén túl és a hazai bázisú tudományos fejlesztések mellett szerepet kaptak a külföldi együttműködési lehetőségek is. Példaként említhetőek a Farkas Vladimir visszaemlékezésében [5] megjelenő csehszlovák kapcsolatkeresés, a lengyel államvédelem technikai részlegének képviselőivel lezajlott találkozó [6], később azonban - egyéb nemzetközi kapcsolatok jelenléte mellett - a szovjet irányultság vált meghatározóvá az állambiztonság fejlődési irányait egészen a rendszerváltás időszakáig végigkísérve.

Az „operatív technikák” fejlesztésének igénye [4] az 1950-es évek második felétől gyorsult fel. A technikai színvonal növelésének, tudományos módszerek kidolgozásának fontosságát vezetői szinten is érzékelték, amelyet például a létrehozott Belügyminisztérium Módszertani Irodájának feladatai jeleztek. [3] Jelentős időszakként kell megemlíteni továbbá az operatív technikai együttműködések terén az 1960-as évek elejét, amikor a magyar szervek - már több tanulmányban hivatkozott - Szovjetunióbeli szakmai látogatása alkalmával betekintést kaptak az érintett szovjet állambiztonsági szakterület munkájába is. [7] Már itt felmerült a kétoldalú operatív technikai-fejlesztési kapcsolatok elmélyítésének szükségessége, egyezmény kialakítása, amely belső tartalmában biztosíthatta volna a kutatási, fejlesztési és gyártási tevékenységek összehangolását, egyfajta munkamegosztást, információcserét, valamint konzultációs felület kialakítását [8].

Az 1960-as évek első felében megtartott kétoldalú szovjet-magyar szakmai értekezleteken [9] [10] az operatív technikai együttműködés keretében már konkrét tudományos-kutató és kísérleti témák jelentek meg, jelezve a továbblépés lehetséges irányait. A speciális technikai kérdések széles spektrumát felölelő tudományos „témák” kerültek az együttműködésbe bevonásra, így például rádió adó-vevők, lehallgatást támogató eszközök, rejtett mikrofonok, kisméretű és speciális körülmények között alkalmazható fotótechnikai eszközök fejlesztése és kidolgozása. Az 1963-ban tartott kétoldalú találkozójukon az addig vállalt feladatok eredményei kapcsán már azt állapítják meg, hogy a „*felek vállalt kötelezettségeiket alapvetően teljesítették*” [10]. A felek közötti kapcsolatok elmélyülését támasztják alá az 1973-ban kötött [11] szovjet-magyar együttműködési egyezmény 1. cikkelyében megfogalmazottak, miszerint „*a Megállapodó Felek tevékenységüket koordinálják és kölcsönös segítséget nyújtanak egymásnak*” továbbá, hogy együttműködnek operatív-technikai eszközök mintapéldányainak elkészítésében. Mindez megfelelő keretet biztosíthatott a kutatási és fejlesztési tevékenységek összehangolására, valamint a szakterületek korszerű eszközökkel történő ellátását segítő tapasztalatcserére is. Az 1973-ban tartott szakmai találkozón a korábbi évekre szóló együttműködések tervei kerültek napirendre és meghatározták az elkövetkező időszak feladatait is [12]. Ezen a találkozón, hasonlóan az 1960-as évekhez [10] az együttműködő felek újabb fejlesztési témákat fogalmaztak meg. Évente két szakértői szintű találkozót javasoltak, az egyiket televízió, rádió és optika, a másikat okmány, írás és szakértő témakörökben. A magyar Belügyminisztérium részéről többek között digitális információátvitel kidolgozása a lehallgatás technikában, vagy akár összeköttetési csatorna világítási hálózaton történő kialakítása, a szovjet fél esetében pedig hordozható telefon ellenőrző állomás (LORNET), távbeszélő készülékek lehallgató eszközök elleni védelme (OGONYOK), vagy akár széles sávú automatizált rádióvevő készülék (ORECH) merültek fel.

Elmozdulást jelentett tehát az állambiztonsági szervek titkos technikai rendszabályai és kiegészítő titkos operatív módszerei színvonalának emelése terén a szovjet-magyar állambiztonsági operatív technikai kapcsolatrendszer, formálva a magyar szervek eszközzrendszerének továbbfejlődését.

Az 1970-es években lezajlott tanácskozások során – az áttekintett források alapján - a magyar Operatív Technikai Csoportfőnökség mellett lassan a Műszaki Fejlesztési Csoportfőnökség is bekapcsolódott. Ezekon a találkozókön főként optikai, fotótechnikai, okmánytechnikai, kriminalisztikai, a műszaki területen pedig televízió és rádióelektronikai kérdésköröket érintettek. A Műszaki Fejlesztési Csoportfőnökség megjelenése egyrésztől

jelezhetette az operatív érdekek mellett a külső technikai környezet összetettségét, az egyre mélyülő mérnöki ismeretek igényét, valamint a folyamatos technikai fejlődéséhez igazodó reagálás szükségességét.⁴ Másrészről, az 1970-es évek elején az állambiztonság struktúráján belül lezajlott ún. „profilisztítás” eredményeként olyan új belügyi szervek is létrejöttek, amelyekhez a III/V. Csoportfőnökség egyes feladatai is áthelyezésre kerültek.⁵

A szovjet féllal fennálló, speciális technikai eszközök témakörét érintő együttműködések nem csak hazánkat jellemezték. Mindezekre egyéb szocialista országok esetében is találhatunk példákat. Ilyenek voltak többek között a Szovjetunió és Csehszlovákia operatív technikai szervei közötti kapcsolatokról szóló 1963-ban és 1972-ben született dokumentumok is. Utóbbi - hasonlóan a szovjet-magyar kapcsolatokhoz - különböző fedőnevekkel ellátott témák alatt, többek között rádióelektronika, fotóoptika témakörökben tartalmazza az 1972-74 évre vonatkozó terveket, műszaki-fejlesztési kérdéseket. [13]

AZ OPERATÍV TECHNIKA FEJLESZTÉSÉNEK HELYE ÉS FELADATAI AZ ÜGYRENDEK TÜKRÉBEN

Az 1960-as évek eleje egyébként is fontos mérföldkőnek tekinthető a hazai állambiztonság operatív technikai szerveinek életében. 1962-től a III. (Állambiztonsági) Főcsoportfőnökség V. (elnevezésében Operatív Technikai) Csoportfőnökséghez kerültek összevonásra az operatív technikai vonatkozású szervezeti egységek és feladatok. [14]

A BM III. Főcsoportfőnökség Ügyrendje [15] 1963-ban került kiadásra, amelyet áttekintve látható, hogy rendkívül széles kört öleltek fel az ide koncentrált, az operatív technikai fogalomkörét érintő fejlesztési feladatok is. Az ügyrend értelmében a III/V. (Operatív Technikai) Csoportfőnökség: „*Technikai eszközökkel segíti az operatív szervek munkáját. Ennek érdekében operatív technikai eszközök terén kutatást, fejlesztést és gyártást folytat. Gondoskodik a technikai színvonal állandó emeléséről. Az általa készített és készített eszközökkel ellátja a BM illetékes szerveit. ...*”. 1964-ben ismételt szervezeti módosításra került sor, amely eredményeként újabb osztályok jöttek létre.

A Belügyminiszter által 1967 végén kiadott III. Főcsoportfőnökség ügyrendjében [16] a III/V. Csoportfőnökség elnevezésében már mint „Operatív Technikai és Műszaki Csoportfőnökség” szerepelt. A tudományos munkát érintő feladatoként került meghatározásra, hogy a szervezet országos hatáskörrel ellátja: „*a Főcsoportfőnökség szerveit a munkájukhoz szükséges operatív, fotótechnikai, vegyi, hír- és tárgyi összeköttetési eszközökkel. Új eszközök kutatásával, hasznosításával, a technikai eszközök üzemeltetésével, karbantartásával segíti az operatív szervek munkájának hatékonyságát.*” valamint „*országosan és határon túl - az operatív csoportfőnökségekkel szorosan együttműködve - biztosítja, ellenőrzi, segíti és fejleszti a Főcsoportfőnökség technikai, műszaki, biztonsági eszközeit és tevékenyen rész vesz az operatív szervek feladatainak végrehajtásában.*”

⁴ Már a BM III/V. (Operatív Technikai) csoportfőnökség 1971-1972-ben lezajlott struktúraváltását megelőzően felmerült egy „*BM központi műszaki fejlesztési szerv felállításának lehetősége, amelybe integrálódtak volna az operatív technikai állomány fejlesztési, működtetési és karbantartási részlegei, ám ez a terv az 1972-re lezáruló szervezeti módosításokig nem valósult meg*” – Urbán Attila: *A Belügyminisztérium III. (Állambiztonsági Főcsoportfőnöksége operatív-technikai tevékenységének szervezeti háttere és működési rendje (1962-1990)* In: Csóka Ferenc: *Szakszolgálat Magyarországon, avagy tanulmányok a hírszerzés és titkos információgyűjtés világából.* Budapest, 2012. 268. old.

⁵ Így pl. [Lásd:] a BM I. (Pénzügyi és Anyagi) Főcsoportfőnökség Műszaki Fejlesztési Csoportfőnöksége, ahová integrálásra került többek között a III/V-6 (Fejlesztési) Osztály is. – Urbán A. 2012. 266. old.

Az 1972-ben életbe léptetett III. Főcsoportfőnökség és szervei ügyrendjének [17] megfogalmazása⁶ szerint a Csoportfőnökség feladatai között a Főcsoportfőnökség, a BM más bűnüldöző szervei és az MNVK. 2. Csoportfőnökség feladatainak végzéséhez szükséges operatív technikai eszközök biztosításán túl, az operatív munka vegyi, fotó és nyomdatechnikai igényeinek kielégítése, az állambiztonsági munkához szükséges okmányutánczasi feladatok végzése, a fontosabb hazai biztonsági okmányok védelmi rendszerének kidolgozása, okmányszakértői, és írásszakértői vélemények összeállítása, valamint az erre jogosult vezetők engedélye alapján fedőigazolványok kiadásának végzése szerepeltek. Az egyes feladatkörök részeselei jól mutatják a kapcsolódó kutatási és fejlesztési munka sokoldalúságát.

A szintén 1972-es III/V. Csoportfőnökség ügyrendben [18] az operatív technikai eszközökre vonatkoztatva a feladatok fő tartalmi elemei között jelentek meg a műszaki eszközök és feltételek biztosítása; a már alkalmazás alatt álló eszközök biztonságos üzemeltetése; speciális operatív eszközök tervezése, készítése; speciális módszerek és eljárások kidolgozása; vagy akár az érintett állomány kiképzése.

1979-ben a BM III. Főcsoportfőnökség vonatkozásában ismételt új ügyrendet [19] adtak ki, mindez azonban rendszerében sem az operatív fejlesztési feladatok, sem a III/V. (Operatív Technikai) Csoportfőnökség vonatkozásában lényegi keretváltozást nem hozott. Az ezt követő évtized után az állambiztonság rendszere is felszámolásra került, mindez azonban már a robbanásszerűen megváltozó külső technikai környezet új kihívásokkal teli légkörben zajlott.

A korszakot tekintve összességében az 1960-1970-es években az állambiztonság technikai területein is megerősödő műszaki szakmai ismeretek számos speciális módszer és eljárás kidolgozását eredményezték. Nélkülözhetetlen elemét képezték az akkori telefonellenőrzésnek, szobahallgatásnak, konspiratív fotózásnak, levéllenőrzésnek, továbbá minden olyan operatív tevékenységnek, amely végrehajtását technikai eszközök segítették, kulcs- és zártechnikai eszközöket igényeltek, vagy azokhoz vegyészeti, nyomdatechnikai, okmány, fotó, vezetékes, illetve rádiótechnikai eszközök voltak szükségesek.

Kialakításuk és fejlesztésük jelentős erőforrásokot feltételez, és arra utal, hogy a háttérben magas szintű mérnöki munka húzódott meg. Mindezeket a kor tudományos színvonalával való lépéstartás követelménye,⁷ a kereskedelmi forgalomból nem beszerezhető speciális rendeltetésű eszközök kialakítása, valamint az állambiztonság jelen tanulmányban nem vizsgált konspirációs elemeire visszavezethető titkosság jellemezte. A röviden ismertett nemzetközi együttműködési felület mindennek csak egy eleme volt, amely „szakmai indokai” között a legmeghatározóbb talán a rendkívül költség és tudásigényes fejlesztési kapacitások hatékony kihasználása volt.

A SZOBALHALLGATÁS OPERATÍV TECHNIKAI ÉS TECHNOLÓGIAI FEJLŐDÉSÉNEK LENYOMATA AZ ÁLLAMBIZTONSÁGI SZOLGÁLATOK TITKOS SZABÁLYZATAIBAN

Az állambiztonsági szolgálatokat körülvevő technológiai színvonal és műszaki fejlődés a technikai úton történő információszerzés forrásait és ezzel párhuzamosan a már meglévő rendszabályok alkalmazásának technológiáit is jelentős mértékben befolyásolta. A korabeli

⁶ Az ügyrend 19. és 20. pontjában is III/IV. Csoportfőnökség megnevezés szerepel, a csoportfőnökségek felsorolásából és a 20. pont feladatainál megjelenő operatív technikai feladatrendszer egyértelműen jelzi az elírást, amely alapján a 20. pont a III/V. Csoportfőnökség feladatait tartalmazza.

⁷ Lásd: az ún. COCOM-listát (Coordinating Committee for Multilateral Export Controls), amely a nyugati fejlett technológiák szocialista országokba történő exportjának tiltására vonatkozott.

parancsok alapján is szemléltethető, hogy a félvezető technológia térhódítása és az információs társadalom kialakulása és fejlődése milyen újabb és újabb módszerek és eszközök bevezetését és alkalmazását követelte meg az államvédelmi szolgálatoktól.

A technikai eszközökkel folytatott információgyűjtés az 1950-es évekig gyakorlatilag a telefonlehallgatásból és szobalehallgatásból állt, viszont ezek is meglehetősen kezdetleges technológiai színvonalat képviseltek. Ahogy Bikki István is kiemeli „*a telefonellenőrzés hatékonysága kezdetben a technikai eszközök hiánya miatt a telefonkezelő írás-, illetve gyorsírási képességén múlt. A kezdeti 12 vonal helyett 1947-re már több száz vonal ellenőrzése vált lehetővé. A feladatok megnövekedése miatt azonban a kevésbé fontos vonalakon még sokáig gyorsírással rögzítették a beszélgetéseket.*” [3] „*A szobalehallgatásra alkalmas eszközöket – korlátozott számban – a szovjet állambiztonsági szervek bocsátották rendelkezésre. Ezek hálózati áramforrásból működtek és egy rádióadóból, valamint egy, a közelben elhelyezett vevőből álltak. Nagy méreteik miatt alkalmazásuk igen nehézkes volt. Az adó egy aktatáska nagyságú dobozban volt elhelyezve, amit a mikrofonnal együtt a falba építettek, a vevő kisebb asztal nagyságú, 35–40 kg tömegű berendezés volt, amely eleinte húros, majd később szalagos magnetofonhoz csatlakozott.*” [20] Ugyancsak fontos feladatként határozták meg az „ellenség” titkos anyagainak, dokumentációjának megszerzését. Az első időkben ez főként a használt indigók, illetve jelentésmásolatok formájában sikerült. [20]

Az 1950-es évek elejétől a szobalehallgatás, majd az ezt követő időszakban további rendszabályok is jelentős információforrásokká váltak, ami a rendszabályok bevezetésének és alkalmazásának feltételeit meghatározó központi szabályozásban is tetten érhető. A telefonlehallgatás írásbeli szabályainak [21] lefektetését követő néhány éven belül meghatározásra kerültek az államvédelmi szervek szobalehallgató (IX/8. rendszabály) munkájának alapelvei.⁸ A miniszteri parancs legelső rendelkezéséből kitűnik a IX/8. rendszabály több szintű jelentősége. A kor technikai színvonalát is figyelembe véve a technikai eszközöknek a nagy befoglaló méretükből kifolyólag meglehetősen korlátozott volt az alkalmazhatóságuk, ezért ezen eszközök nagy nyilvánosság előtti dekonspirálódása és az egyes ügyek konspirációjának biztosítása érdekében komoly erőfeszítéseket és szabályokat kellett bevezetni. Ennek keretében:

- orlátozták azon ügyeket,⁹ ahol a rendszabály alkalmazható volt,
- korlátozták azon személyek számát, akik a technikai eszközöket és alkalmazásuk módszereit¹⁰ megismerhették,
- biztosították a rendszabály beosztottainak konspirációját,¹¹
- az alkalmazást az alábbiakban részletezett, további szigorú feltételekhez kötötték.

Elsőként kell kiemelni, hogy már a szobalehallgató berendezés lehetséges telepítési helye is viszonylag korlátozott volt. Elsősorban olyan helyiségek jöhettek szóba telepítési helyekként, amiket a hatóság valamilyen szintű ellenőrzés alatt tudott tartani. Magyar

⁸ Az ÁVH vezetőjének 030/1953. (VI.3.) számú parancsa „*A szobalehallgatás jelenlegi bevezetési módjának szabályozása*” címmel, majd az ezt váltó és teljes körű operatív és technológiai szabályozást biztosító „*Az államvédelmi szervek szobalehallgató munkájának alapelvei*”-t is magában foglaló 1955. évi 23. számú miniszteri parancs

⁹ „*A IX/8. rendszabály fontos és különlegesen titkos operatív eszköz és csak olyan személyek ügyében lehet bevezetni, akikre komoly kompromittáló anyagok vannak.*” 1955. évi 23. számú miniszteri parancs, ÁBTL 1.5. 2-3/23/1955. 3. old.

¹⁰ „*... biztosítani kell, hogy e területen a személyi cserék a legkisebbek legyenek.*” ÁBTL 1.5. 2-3/23/1955, 3. old.

¹¹ „*... egyenruhát nem hordhatnak, külön beosztásúak T. állományba helyezendők.*” ÁBTL 1.5. 2-3/23/1955, 3. old.

állampolgár célszemély esetén csak hivatalában, lakásában, konspirált lakásban, szállodákban és fogdáknban, külföldi esetében pedig még a külföldi követségek épületében lehetett alkalmazni. Látható, hogy a szabályozás azért lehetővé tette komoly konspirációs veszélyt jelentő magánszemély használatában lévő lakást és külföldi követségi épületet is felhasználási helyként, ami csak akkor indokolható, ha az alkalmazó szervezet a rendelkezésére álló technikai eszközök biztonságos telepítését lehetővé tevő technológiai és operatív képességekkel is rendelkezik.

Az alkalmazás helyén túl a rendszabály alkalmazásának engedélyezése sem lehetett parttalan, ennek érdekében a hierarchia magas szintjén történt meg az engedélyezés. Magyar állampolgár esetében minimum belügyminiszter helyettesi engedélyre volt szükség, míg külföldi esetében alapvetően miniszteri engedélyt írt elő a parancs. Az így meghatározott engedélyezési szint mindenféle képen erős korlátot jelenhetett az alkalmazások számában, viszont e mellett biztosította a politikai okból szükséges ellenőrzések végrehajtását is.

Az engedély elbírálásának szempontjait a parancs nem határozta meg. Tekintettel azonban arra, hogy az 1950-es évek Magyarországon – a korrektség kedvéért hozzá kell tenni, hogy akkor még Európa nyugati felében sem – a lehallgatások végrehajtása során személyiségi jogi relevanciákat nem kellett vizsgálni, a miniszter csak az operatív és politikai szempontokat vette figyelembe, az elsődleges szempont az információ volt. Vagyis az, hogy a rendszabály bevezetésének és alkalmazásának kockázatai és az így megszerezhető információ értéke arányban állnak-e egymással.

Ezt támasztják alá az engedélyezési kérelem kötelező tartalmaként előírt kellékek, valamint a szobalehallgatásra engedélyezhető viszonylag rövid idő is. Az engedélyhez szinte kizárólag az ügy és a személy körülményeinek a leírását¹² követezte meg, egyéb szempontokat nem kívánt meg. A rendszabály használatára fő szabályként maximum 30 napig volt lehetőség, amit 10-15 nappal lehetett meghosszabbítani. E rövid alkalmazási idő óhatatlanul a hatékony és célratoró információ szerzés irányába terelte az operatív területeket, ha belegondolunk, hogy egyébként egyes súlyosabb ügyek felderítéséhez mennyi időre is lehetett szükség. Az eredmény eléréséhez egyrészt a telepítési helyszíneket pontosan ki kellett jelölni, másrészt pedig az információ megszerzését biztosító operációkat is erre a szűk időtartamra kellett összpontosítani.

A parancs II. fejezete további fontos feltételeket határoz meg a rendszabály alkalmazásához, ugyanis a technikai eszközök bevezetése szigorú tervezéshez volt kötve. Első lépésként a telepítő IX. osztálynak ún. műszaki felderítést kellett végrehajtania a helyszín műszaki paramétereinek a felmérése érdekében. A műszaki felderítés keretében a tervrajzok beszerzésén túlmenően a helyszínt is meg kellett tekintenie, tehát valamilyen kombináció alkalmazásával a bevezetést tervező szakterület munkatársainak személyesen is meg kellett jelenniük a helyszínen. A parancs azonban azt is lehetővé tette, hogy harmadik személy bevonásával történjen meg a helyszín megtekintése, amennyiben az operatív helyzet nem tette lehetővé az osztály munkatársának a megjelenését.

A műszaki felderítés teljesítéséhez a végrehajtó szakemberek számára még esetlegesen – a mai viszonyok mellett már nehezen értelmezhető – használható módszereket is felsorolt a szabályzat, miszerint „*A felderítés esetenként különféle ürüggyel végezhető, pl.: a városi*

¹² „*A kérelemnek a következőket kell tartalmaznia:*

1. *Az objektum (személy) neve.*
2. *Az objektumot (személyt) milyen jellegű ügyben dolgozzák fel.*
3. *Mire kell figyelmet fordítani.*
4. *(...)*

A kérelemhez az objektumról egy rövid összefoglaló jelentést kell csatolni, melyben jelöljék meg a rendszabály bevezetésének célját.” ÁBTL 1.5. 2-3/23/1955. 4. old.

tanács nevében, valamilyen építési vagy lakásügyi szervezet nevében, a rádióhálózat vagy a lakáskarbantartó vállalat nevében, az esedékes javítások megállapítása ürügyével stb.”

A IX. osztály a műszaki felderítés eredményeként egy szakvéleményt adott ki, amelyben a megvalósíthatóság műszaki lehetőségeiről adott tájékoztatást a lehallgatást kérelmező operatív terület számára. Mindezek alapján a IX/8. rendszabály végrehajtásáról tervet kellett készíteni, amely az operatív művelet valamennyi ismert körülményét tartalmazta. A tervben többek között le kellett írni az alkalmazni kívánt operatív kombinációt, az operatív kombinációban résztvevők szerepét és feladatait, a szobalehallgató eszköz telepítésének a helyét.

Mindezekon felül a tervnek már tartalmaznia kellett az eszköz kivonásához szükséges tervezést és intézkedéseket, hiszen a konspirációs szempontoknak megfelelően a terv jóváhagyására főszabály szerint csak akkor kerülhetett sor, ha az operatív szerv az eszközök kivonásának tervezését elvégezte, világos és egyértelmű elképzelésekkel rendelkezett a technikai eszközök későbbi védelmére. A tervet a IX. osztály vezetője hagyta jóvá, külföldi állampolgár esetén viszont már miniszterhelyettesi jóváhagyásra volt szükség.

A tervezést és a bevezetést követő állomásként, a technikai eszközök beszerelése utána végrehajtó osztály jegyzőkönyvet készített. A jegyzőkönyv a végrehajtás minden lényeges részét tartalmazta, a végrehajtásban részt vett személyektől kezdve, az operáció lényeges történésein keresztül a technikai eszköz telepítési helyéig és a tapasztalt hangminőségéig.

A parancs tanulsága szerint azonban az államvédelmi hatóságok technológiai lehetőségei között az egy-két hónapos szobalehallgatásokon túl, olyan objektumok is megtalálhatóak voltak, ahol „*állandó jellegű*” alkalmazás működött. Az állandó jellegű alkalmazás mögött két különböző indok húzódohatott meg. A telepítési helyszínek között megadott helyiségek között több olyan is található (konspirált lakás, fogda, szálloda), amit a hatóságok folyamatos felügyeletük alatt tarthattak és csak azokban az időszakokban és személyek használhattak, akik a műszaki eszközökre nézve konspirációs veszélyt nem jelentettek, így a gördülékenyebb operatív munka biztosítása érdekében előre felkészített és bármikor igénybe vehető rendszabályok telepítésére nyílt lehetőség. E mellett viszont a magánhasználatban lévő helyszínek (magyar állampolgár lakása, külföldi követségek épülete) esetében elképzelhetőek voltak olyan körülmények, amikor a bevezetést követően nem volt lehetőség néhány hónapon belül az eszközök kivonására alkalmas operatív helyzetet teremteni. A parancs viszont erre az esetre is adott útmutatást az operatív szervek számára, főként a véletlen lebukás megelőzése érdekében, mert ilyen helyszínek esetében a IX. osztálynak olyan személyes kapcsolattal, hálózattal kellett rendelkeznie, aki egy esetleges átalakításról vagy felújításról időben tájékoztatta a szolgálatot.

A helyiségbe beépített szobalehallgató berendezésen kívül az 50-es évek közepén az államvédelmi szolgálatok már rendelkeztek vezeték nélküli, rádiófrekvenciás átviteli utat alkalmazó, feltűnés nélkül hordozható technikai eszközzel az ún. „IX/8. szikra” [22] berendezéssel. A „szikra” 10 órán keresztül volt képes megfelelően üzemelni, viszont bárhol, bármilyen körülmények között ezt az eszközt sem lehetett bevetni. Az alkalmazási köre rendkívül szűk volt, hiszen csak az ügynök és a célszemély közti találkozás ellenőrzésére volt hivatott.

A parancs tanúsága szerint a „szikra” operatív védelmét a normál szobalehallgatásokhoz használt eszközök operatív védelmén túl az akkori állambiztonság kiemelten kezelte. Komoly hangsúlyt fektetett arra, hogy az eszköz dekonspirációját, vagyis a nagy nyilvánosságtól való mindenáron való megóvását biztosítsa. A parancs előírta, hogy „*Ezt a módszert titkosságának megfelelően igen körültekintően alkalmazzuk.*” [22] Ennek megfelelően a normál szobalehallgatásnál készítendő tervhez képest is részletesebb és több szempontot magába foglaló terv készítését tette kötelezővé.

A „szikra” mobil használatát lehetővé tevő technológiának volt köszönhető, hogy a használata előtt nem volt elegendő a normál szobalehallgató eszközöknél végrehajtott műszaki felderítés, hanem a „*javasolt helyiség alkalmasságát vételi szempontból*” is vizsgálni kellett és a tervezés időszakában ki kellett dolgozni a „szikra” álcázásának módját, a rendeltetési helyre való eljuttatását, az ügynöknek való átadás legendáját, illetve a felfedés megakadályozására szolgáló biztosítást. Mindezeket túl a „szikra” alkalmazása esetén a tervben szerepeltetni kell a biztosításért felelős személy adatait, vagyis megjelenik az egyszemélyi felelősség e körben.

A rendszer használatára is szigorúbb előírások voltak, hiszen „*A célszemély ellenőrzése az álcázott IX/8. Szikra átadása pillanatában kezdődik és addig tart, míg az ügynök a helyiségből kihozza azt.*” [22] Vagyis az üzemidőn túli alkalmazásra a „szikra” esetében a parancs nem adott lehetőséget, azt minden körülmények között a helyszínről el kellett távolítani az akció befejezésével. Mindezeket túl szintén a magas konspiráció szintjének biztosítása érdekében azt is előírta, hogy egy ügynöknél ugyanazt az álcázást alkalmazni több alkalommal nem lehetett.

A IX. osztály által használt szobalehallgató eszközök szigorú számadás alá estek. Amellett, hogy kizárólag a Belügyminiszter vagy helyettese által engedélyezett eszközöket alkalmazhattak, a készülékekről „szigorú nyilvántartást” kellett vezetni. Minden speciális készülékről technikai törzskönyvet állítottak fel, ami tartalmazta az eszköz műszaki paramétereit és „a használhatóság időtartamát”. Az éppen a szolgálat raktáraiban lévő eszközöket folyamatosan használatra kész állapotban kellett tartani, ami érdekében a használhatóságukat időközönként ellenőrizni kellett, bár a parancs erre vonatkozó szabályokat nem határozott meg. Selejtezéskor a IX. osztály vezetője által jóváhagyott jegyzőkönyvet kellett felvenni.

A IX. osztály által alkalmazott technikai eszközök konspirációjának céljából szabályozás szintjén is száműzték az írott és a beszélt szövegből az olyan műszaki kifejezéseket, mint a mikrofon, fejhallgató, vagy vevőkészülék, helyettük a „dió”, a „gomba” és a „Duna” szavak használatát írták elő.

Az 1955-ben megjelent parancsot a szobalehallgatás témakörében meglehetősen rövid időn belül kiadott újabb belügyminiszteri utasítás [23] követte. Az új szabályzó kiadását azonban nem a szervezeteknél időközben bekövetkezett műszaki és technológiai újdonságok indokolták, hanem a társadalmi és politikai változások, valamint az ennek nyomán végbevitt szervezeti módosítások.¹³ Ennek nyomán az 1958-ban kiadott új szabályzó lényeges elemeiben szinte teljes egészében megegyezik a korábbival, azonban már ezen szűk időkeretben is tanúskodik bizonyos technológiai változásokról.

A mobil, rádiófrekvenciás jelátvitellel működő „3/e labda” névre átkeresztelt, beszédlehallgatásra használt eszközök esetében megszűnt a 10 órás működési idő kitétel. Vagyis a rendelkezésre álló eszközökkel az állambiztonsági szerveknek már különböző, de azért továbbra is erősen korlátozott időtartamban történő alkalmazásra volt lehetőségük. Ezzel párhuzamosa szintén szembe ötlő változás, hogy az utasítás már egyértelműen nem mondja ki, hogy a „labda” kizárólag ügynöki találkozók során lenne felhasználható, amivel meghagyta a lehetőséget az egyéb felhasználási módok számára is.

Első látásra szintén csak egy kisebb technikai módosításnak tűnhet az ellenőrzés idejéről szóló rendelkezés változása. A megelőző időszakhoz képest ugyanis jelentős mértékben emelte meg a rendszabályok alkalmazhatósági idejét az által, hogy már két hónapra lehetett alap esetben bevezetni a szobalehallgatást és ezt az időszakot gyakorlatilag korlátlan alkalommal két hónappal meg lehetett hosszabbítani. [24] Mindez szintén azt igazolja, hogy a

¹³ Az átszervezett szolgálatnál a szobalehallgatás rendszabálya a 3/e megjelölést kapta, végrehajtására pedig a BM II. főosztály 10. Osztály került kijelölésre.

parancs első részében megfogalmazott megállapításra, miszerint „*Az operatív technikai osztálynak jelenlegi eszközei és tapasztalt káderei révén lehetősége van arra, hogy az operatív osztályok részéről felmerült kérelmeknek eleget tudjon tenni (...)*” az állambiztonsági szolgálatok egyre erőteljesebben támaszkodhattak.

Műszaki fejlődés szempontjából legjelentősebb újdonsága azonban a „3f tárcsa” elnevezésű, beszélgetések rögzítésére rendszerbe állított készülék megjelenése volt. E szerint időközben az állambiztonsági szolgálat egy harmadik működési elvű eszközrendszer birtokába került, amellyel olyan beszélgetéseket is képes volt rögzíteni, ami a kábeles és a rádiófrekvenciás eszközökkel nem volt lehetséges. A „tárcsa” a mai diktafon akkori megfelelőjeként, álcázóba telepítve alkalmas volt arra, hogy a beszélgetést annak helyszínén rögzítse. Ezzel ugyan elveszett az események élőben történő nyomon követhetőségének lehetősége, viszont az ügynök és a korábban nem lehallgatható területek ellenőrzésére új megoldással rendelkeztek.

A magyar állambiztonsági szolgálatok technológiai és technikai fejlődése a 1960-as évek végére és az 1970-es évek elejére érte el azt a fejlettségi szintet, ami a technikai információgyűjtés témakörében új szabályzó kiadását tette szükségessé. [25] Ezt a körülményt maga a parancs is megfogalmazza bevezető részében, mikor megállapítja, hogy „*A titkos operatív technikai rendszabályok szerepe a külső és belső ellenség módszerében bekövetkezett változások, valamint a technikai fejlődés következtében jelentősen megnövekedett.*”

A kiadott parancs tanúsága szerint a módszertani és technikai változások egyrésztől már a kezdetektől használatban levő szobalehallgatás technológiájában is kimutatható változásokat hoztak, másrésztől pedig az eddig meglévő 3/a (telefonlehallgatás) és 3/e rendszabályok mellé, új technikai információszerző – az ún. 3/r rejtett fotó, optika, tv – rendszabály bevezetését indokolta. Vagyis ettől az időszaktól kezdve a szolgálatok beemelték technikai információszerző eszközeik közé az álló- és mozgóképi, vagyis a rejtett vizuális információszerzés módszerét is.

A 3/r rendszabály 1971-es bevezetése természetesen nem azt jelentette, hogy ezen időpontot megelőzően a szolgálatok képi dokumentáló eszközöket, vagyis fényképezőgépeket és filmfelvevőket ne használtak volna operatív munkájuk alkalmával. Egyéb módszereik során, mint például a konspirált figyelés, használatban voltak képi dokumentálást lehetővé tevő technikai eszközök, viszont kizárólag a figyelést végző munkatársak közvetlen használata alatt. Az új rendszabály azonban azt biztosította, hogy az addig csak akusztikusan ellenőrzött helyiségekben már vizuális megfigyelést is biztosító technika is telepítésre kerülhetett. Mindez annak volt köszönhető, hogy a fényképezés, a filmes mozgókép és a videó technológiai fejlődése olyan szintre ért, hogy a magyar szolgálatok számára is elérhető, jól rejthető eszközök gyártására is lehetőség volt, valamint annak, hogy ezen technikai eszközök bevezetéséhez szükséges technológiai eljárásokat a szolgálat illetékes szakterületei kidolgozták és elsajátították.

A technológiai fejlődés további fontos lépéseként értékelhető, hogy az új parancs hatályba lépésétől kezdve az állambiztonsági szervek a lehallgató eszközöket mindenféle helyre és helyiségbe telepíthették a garázstól kezdve a szórakozó helyen át a gépjárműig. Mindez annak volt köszönhető, hogy a telepíthetőségnek objektív szempontjai kikerültek a szabályozásból, a helyiségek típusainak tételes felsorolása ugyanis az addigiakkal ellentétben nem történt meg. Erre vonatkozóan egyetlen kikötés került megfogalmazásra, vagyis hogy az állambiztonság mindazon esetekben jogosult a rendszabályok alkalmazására, amikor az ahhoz „*szükséges operatív feltételek adva vannak.*” [25]

A parancs az engedélyezés körében is könnyítéseket tartalmazott, hiszen egyes eseteket a miniszteri és miniszter-helyettesi szint megtartása mellett a II. és III. főcsoportfőnökök hatáskörébe utalt, sőt kivételes esetben lehetővé tette a BM központi beosztott osztályvezetői, a főkapitányok állambiztonsági és rendőri helyettesei számára is az ellenőrzés engedélyezését.

Továbbra is megmaradt azonban a rendszabályok bevezetésének technológiai sorrendje, de egyes módosítások ezen a területen is történtek. A műszaki felderítést követően az operatív bevezetést végző szerv (ekkor már a III/V. főcsoportfőnökség III/V-1 osztálya és a megyei rendőrkapitányságok III/V. Operatív technikai csoportjai) írásban műszaki véleményt volt köteles készíteni, amiben rögzítette a rendszabály bevezetésének lehetőségeit. A műszaki véleményben meghatározta, hogy az adott helyszínen milyen módszer alkalmazásával képes a feladatot teljesíteni, illetve meghatározta azt is, hogy a kérő szervnek milyen operatív feltételeket kell biztosítania a telepítés és a kiserelés végrehajthatóságához. A műszaki véleményt olyan szinten megkövetelte, hogy ennek hiányában kifejezetten megtiltotta a 3/e és 3/r rendszabályok alkalmazásáról szóló javaslat jóváhagyását.

A parancs tanúsága szerint a 1970-es évekre egy jelentősnek mondható technikai fejlesztéssel is rendelkeztek, hiszen az állambiztonsági szolgálatok már képesek voltak – természetesen korlátozottan, hiszen helyi figyelésű rendszer kiépítést ezt követően is alkalmaztak¹⁴ – a telepített szobahallgató rendszabályok központi ellenőrzésére,¹⁵ vagyis már a műszaki fejlettség olyan szintjén álltak, hogy híradástechnikai rendszereken keresztül a szobából kábelen, vagy rádiófrekvenciás kisugárással kijuttatott hanginformációt akár több tíz kilométeres távolságra is képesek voltak eljuttatni. A központi figyelés esetén – és minden bizonnyal helyi figyelés esetén is – a beszélgetések rögzítése magnetofonszalagra történt, amely az akkori audió technológiában a magnókazetta 1963-as bemutatásának köszönhetően már általánosan használt rögzítési eljárásnak volt mondható.

A figyelés és rögzítés módjára vonatkozó hasonló rendelkezéseket azonban a 3/r rendszabály esetében nem találhatunk, amiből az a következtetés vonható le, hogy képi információ központi figyelésére a szolgálatok ekkor még nem rendelkeztek megfelelő műszaki eszközrendszerrel.

A technikai eszközkészlet fejlődése a rádiófrekvenciás jelátvitelt alkalmazó „labda” módszerrel történő lehallgatás lehetőségeit is tovább szélesítette. A szolgálat már nem csak akkumulátorral táplálható adó egységekkel rendelkezett, aminek köszönhetően a „labda” rendszabály keretei körébe sorolt berendezésekkel már az ügynöki találkozók túl a szobahallgatási feladatok ellátását is biztosítani tudta. Minderre abból következtethetünk, hogy a „labda” alkalmazására korábban szolgáló egyedi előírások az 1971-ben kiadott parancsba már nem kerültek bele, hanem csak a rádiófrekvenciás jelek vételére szolgáló rögzítőhely kialakítására vonatkoznak az általánostól eltérő külön szabályok.

Hasonlóan kimaradtak a szabályozásból a helyszíni rögzítést megvalósító eszközökre vonatkozó egyedi szabályok. Az államvédelmi szervek operatív feladataik végrehajtása során továbbra is használták beszéd- és szobahallgatásra a rejtett hangrögzítő berendezéseket [25], viszont az ekkor alkalmazott eszközkészlet bevezetési technológiája már teljes egészében megegyezett a normál szobahallgatásával. Mindez valószínűleg annak is köszönhetően, hogy a diktafonok és a miniatűr szalagos rögzítők ebben az időszakban indultak rohamos fejlődésnek, aminek következtében egyre jobban rejthető és használható berendezések állhattak a szolgálatok rendelkezésére.¹⁶

A rejtett eszközökkel végrehajtott szobahallgatás és képi megfigyelés eszközrendszere és a bevezetés technológiája fejlődésének példaként lehet említeni a rendszabállyal történő ellenőrzés idejének további, 90 napra történő emelését. Ugyanis mindez annak tudható be, hogy az akkori vezetés már úgy ítélte meg, hogy az operatív információs igények és a

¹⁴ „(...) minden helyi figyelésű 3/e rendszabályról (...)” A Magyar Népköztársaság belügyminiszterének 0017. számú Parancsa, ÁBTL 4.2. 10-21-17-1971 7. old.

¹⁵ „(...) a központilag figyelhető 3/e rendszabályok (...)” A Magyar Népköztársaság belügyminiszterének 0017. számú Parancsa, ÁBTL 4.2. 10-21-17-1971 8. old.

¹⁶ Lásd: a svájci rádiómúzeum honlapján megtalálható leírásokat és katalógusokat.
http://www.radiomuseum.org/r/kudelski_nagra_sn.html (letöltve: 2016. 04. 20.)

telepítéshez alkalmazott technikai eszközrendszer, valamint a telepítésükre kialakított technológiai eljárások a korábbi időszakhoz képest hosszabb távú alkalmazhatóságot tesznek lehetővé, vagyis a fejlődés eredményeképpen a rejtett eszközök dekonspiráció veszélye csökkent.

Felhasznált irodalom

- [1] Állambiztonsági értelmező szótár. Összeállította: Gergely Attila. Budapest, 1980.
<http://osaarchivum.org/files/fa/357/szotar.CEwin.htm>
- [2] ÁBTL (Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára) 3046/3, Állambiztonsági ismeretek
- [3] Bikki István: A titkos operatív technikai rendszabályok és módszerek, valamint a K-ellenőrzés alkalmazására vonatkozó szabályok 1945–1990 között, Betekintő 2010/1.
- [4] Müller Rolf: Az operatív technikai osztály, 1956–1962, Betekintő 2011/3.
- [5] Farkas Vladimir – Nincs mentség, Budapest, Interart 1990, 122-123. o.
- [6] Müller Rolf: Az operatív technikai alkalmazása és szervezeti kérdései a politikai rendőrségen (1945-1962) In. Csóka Ferenc: Szakszolgálat Magyarországon, avagy tanulmányok a hírszerzés és titkos információgyűjtés világából. Budapest, 2012. 234. o.
- [7] ÁBTL 1.11.8. 60-2035/60
- [8] Dobák Imre: Visszatekintés az 1960-as évek elején elmélyülő szovjet és magyar állambiztonsági szervek közötti operatív technikai (kutatási) együttműködésre. Felderítő Szemle, 2013. 1. szám
- [9] ÁBTL 1-1-411-24, 46-2681/50/63, Jegyzőkönyv, az operatív technikai szolgálatok vezetőinek értekezletéről, (1962. május)
- [10] ÁBTL 46-4416/1963 - Feljegyzés operatív technikai szolgálatok üléséről (1963. május)
- [11] Krahulcsán Zsolt: KGB és III. Főcsoportfőnökség: egy kapcsolat vége... (?) (A szovjet–magyar állambiztonsági együttműködés szabályozása 1989-ben) Betekintő, 2007/4. száma, <http://www.betekinto.hu>, (letöltve: 2016.03.20.)
- [12] 1973. 04. 16-21. Moszkva vezetői találkozó, ÁBTL (4-3-1/73, 99-26/21-1/73) Jegyzőkönyv megbeszélésről, ÁBTL (4-3/1/73, 104-27-6/73)
- [13] Csehszlovák és szovjet operatív technikai szolgálatok együttműködésének iratanyagai – 1963, valamint Cj-00103/MS-1972
<http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/113486> (letöltve: 2016.06.05.)
- [14] Boda József: A Nemzetbiztonsági Szakszolgálat helye és szerepe a rendvédelemben, 118-119. o. Tanulmányok a biztonság rendészettudományi dimenziói, változások és hatások, Tud. Konferencia, XIII. kötet. 2012,
<http://www.pecshor.hu/periodika/XIII/boda.pdf> (letöltve: 2016.06.02.)
- [15] A Magyar Népköztársaság belügyminiszter helyettesének 004. számú Utasításával 1963. január 01-ei hatállyal kiadott BM III. Főcsoportfőnökség Ügyrendje (45-160-1/63) ÁBTL, http://www.abtl.hu/sites/default/files/forrasok/1963_004.pdf (letöltve: 2016.03.10.)
- [16] ÁBTL, BM III. Főcsoportfőnökség ügyrendje (10-1837/1967.)
http://www.abtl.hu/sites/default/files/forrasok/iii_ugyrend_1967.pdf (letöltve: 2016.03.12.)

- [17] A Belügyminisztérium III. Főcsoportfőnökség ügyrendje (45/52-32/1972., 10-530/1972, http://www.abtl.hu/sites/default/files/forrasok/iii_ugyrend.pdf (letöltve: 2016. 03.16.)
- [18] A Belügyminisztérium III/V. Csoportfőnökség ügyrendje (36-39-4/1972.) http://www.abtl.hu/sites/default/files/forrasok/ugyrend_5.pdf, (letöltve: 2016. 03.16.)
- [19] A Magyar Népköztársaság belügyminiszterének 26/1979. számú parancsa a BM III. (Állambiztonsági) Főcsoportfőnökség Ügyrendjének kiadásáról, Budapest, 1979. november hó 12-én, A Belügyminisztérium III. (Állambiztonsági) Főcsoportfőnökség Ügyrendje, http://www.abtl.hu/sites/default/files/forrasok/parancs_2.pdf (letöltve: 2016. 03.10.)
- [20] ÁBTL 4.1 A-1363/4. Az államvédelmi szervek operatív eszközeinek és módszereinek alkalmazása az ellenséges tevékenység megelőzése, megakadályozása és leleplezése érdekében. [Budapest, 1981.]
- [21] Az ÁVH vezetője 94/1951. (XI. 20.) számú parancsa
- [22] 1955. évi 23. számú miniszteri parancs, ÁBTL 1.5 2-3/23/1955
- [23] A Magyar Népköztársaság Belügyminiszterének 3. számú Parancsal kiadott Utasítása a 3/e módszer (szobalehallgatás) alkalmazásáról. ÁBTL 4.2. II. sor 10-21/2/1958.
- [24] ÁBTL 4.2. II. sor 10-21/2/1958. 7. old.
- [25] A Magyar Népköztársaság belügyminiszterének 0017. számú Parancsa, ÁBTL 4.2. 10-21-17-1971